

Kjørholt Astrid

Fra: Postmottak KKD
Sendt: 11. desember 2006 08:07
Til: Postmottak-KI
Emne: VS: Kirke/stat - Riksantikvarens høringsuttalelse

løp 2/2

Kutter- og fildelep.	
200604669	
Saksnr.	Date 11.12.06
Kode Ki-501	Beh.

Fra: Marstein, Nils [mailto:nils.marstein@ra.no]
Sendt: 8. desember 2006 17:45
Til: Postmottak KKD
Emne: Kirke/stat - Riksantikvarens høringsuttalelse

Vedlagt følger Riksantikvarens høringsuttalelse.
Vennlig hilsen
Nils Marstein
Riksantikvar

<<Kirke - stat Riksantikvarens uttalelse>>

Kultur-og kirkedepartementet
Postboks 8030 Dep
0030 Oslo

NOU 2006:2 STATEN OG DEN NORSKE KIRKE - HØRING

Riksantikvaren viser til Kultur og kirkedepartementets høringsbrev av 24. april 2006. Brevet stiller en serie konkrete spørsmål til høringsinstansene. Vi besvarer først disse spørsmålene og kommenterer deretter konkrete deler av utredningen som det er naturlig at Riksantikvaren, som direktorat for kulturminnevernet, har synspunkter på.

Svar på spørsmålene til høringsinstansene:

Spørsmål 1- 6: Riksantikvaren har som direktorat under Miljøverndepartementet ingen formening om disse spørsmålene.

Spørsmål 7: De aller fleste kirkegårdene ligger av historiske og praktiske grunner rundt eller i umiddelbar tilknytning til stedets kirke. Det er derfor viktig å se forvaltningen av kirke og kirkegård i sammenheng. En oppsplitting av ansvarsforholdene vil gjøre det vanskelig å forvalte de kulturhistoriske verdiene som en helhet. Erfaringen fra dagens forvaltningssystem der kirkelig fellesråd har ansvar for begge deler, har vist seg å være hensiktsmessig.

Spørsmål 8: Det er i dag sognet ved kirkelig fellesråd som ifølge kirkeloven eier kirkebygningene. En overføring av kirkebyggene til kommunen kan derfor ikke skje uten at sognet sier fra seg eiendomsretten eller kirkene blir ekspropriert av kommunen. Kirkebygningen har med sin historie som offentlig bygg imidlertid verdier som tilhører hele lokalsamfunnet, samtidig som kirken er menighetens primære bruksbygg. Kirkebygningens verdi som offentlig bygg vil den beholde uansett hvem som eier bygningen.

Det offentlige bør ha ansvaret for de kulturhistorisk viktige kirkebygningers økonomi. Praxis viser at mange kommuner ikke bevilger tilstrekkelig med penger til vedlikehold av kirkebyggene. De økonomiske rammene vil ikke bli bedre om den lokale kirke overtar det økonomiske ansvaret. Konsekvensen av dette *kan* være en øremerking av statlige tilskudd som overføres til kommunene, slik at kirkebyggenes verdi som offentlige kulturminner opprettholdes.

Kommentarer til de enkelte deler av utredningen:

Utredningens forskjellige kapitler gjentar flere av de samme punktene. Vi har derfor forsøkt å unngå å kommentere de samme poengene flere ganger.

2. Sammendrag

2.1.4 Fredede og verneverdige kirker

Kommentar til 2. avsnitt: Riksantikvaren støtter forslaget om en støtteordning til fredede og verneverdige kirker etter svensk modell. (Vedlikeholdssituasjonen for mange av de norske kirkelige kulturminnene er alarmerende.) Dog underkommuniserer meldingen behovet for en antikvarisk kompetanse innen kirken. Hvis tilskuddsmidler skal forvaltes av sentrale kirkelige myndigheter og Riksantikvaren kun skal uttale seg om den enkelte søknad, frykter vi at de kulturskatter som fremheves i første avsnitt, ikke blir tilstrekkelig ivaretatt. Kirken har i dag ikke fullgod oversikt over de kulturhistoriske og antikvariske verdier den forvalter, og ingen egen antikvarisk faglig kompetanse.

I Sverige har man rustet opp den antikvarisk faglige kompetansen i de fleste stift ved opprettelse av stiftsantikvarer, og det er en kontinuerlig dialog mellom disse, eierne og antikvariske myndigheter. Nøkkelen ser ut til å ligge i innføringen av det antikvariske erstatningsfondet, som krever en slik dialog og organisasjon. Dette er en mulig modell også for Norge.

Poenget er ikke at det bare kan være Riksantikvaren som direktorat som innehar denne kompetansen, men at kirkeorganisasjonen, slik den er bygget opp i dag, helt mangler den og stadig oftere ser ut til å neglisjere de antikvariske rådene. Det er derfor positivt at utvalget anbefaler opprettelsen av et kulturminnefaglig kompetansesenter innenfor Den norske kirke, og at dette bør etableres i tilknytning til eksisterende kulturminnefaglige miljøer. Utredningen sier dessverre derimot ikke noe om hvilken funksjon eller oppgave et slikt senter skal ha.

7. 4 Kirkegården som kulturminne

Kommentar: Utredningen behandler kirkegården som kulturminne og vernemuligheter svært overfladisk. Dette er bemerkelsesverdig siden kirkegårdenes fremtidige eierskap tas opp som eget spørsmål til høringsinstansene.

Kirkegårdene er et viktig offentlig uteareal, med dype historiske røtter og sterk identitetskapende betydning. Vernet av kirkegårdene er i praksis i veldig stor grad basert på frivillighet og god vilje. Samtidig er det et sterkt press på forvalterne i retning utskiftinger av gravutstyr og gjenbruk av gravplasser. Praksis viser at det mange steder kan være vanskelig å få gjennomslag for vern av enkeltgraver eller elementer, kirkegårdens karakter eller deler av kirkegården fordi presset til økt gjenbruk og rasjonalisering er så stort. Årsaken er først og fremst trang økonomi, men også ofte manglende kompetanse.

Kirkegårdene, særlig det som er over bakken, har et svakt vern. Det er vanskelig å forutsi hvilke konsekvenser et eventuelt eierskifte vil kunne få for vernet.

8. Fredede og verneverdige kirker

8.3.1 Status

Kommentar til siste avsnitt: Det er korrekt at Fortidsminneforeningen har mulighet til å søke støtte til bevaring av sine kirker, men slik teksten er formulert kan den lett misforstås i retninga av at Miljøverndepartementet finansierer bevaringen av disse kirkene. Dette er langt fra tilfellet, da de bevilgede midlene er langt mindre enn det som er nødvendig.

8.3.3 Verne- og fredningsbestemmelser

Verneverdien av de listeførte kirkene er generelt like høy som for de automatisk fredete kirkene. Det er forvaltningstradisjonen som har ført til at noen er fredet mens andre er listeført. Den antikvariske forvaltningen avhenger av den enkelte kirkens verneverdi. Følgelig *kan* kravene til vern være strengere for en enkeltkirke som er listeført enn en annen enkeltkirke som er automatisk fredet. Forskjellen ligger i det juridiske, i at tiltak i den fredete kirken krever positivt vedtak etter både Kirkeloven og Kulturminneloven, mens den listeførte bare krever vedtak etter Kirkeloven etter at Riksantikvaren har gitt sitt faglige råd.

8.3.4. Økonomiske ordninger

Kommentar til "Store kirker av nasjonal verdi": Det har sneket seg inn en faktafeil under dette avsnittet. Blant de kirker Riksantikvaren betegner som "store kirker av nasjonal verdi", er det *både* middelalderkirker og kirker fra etter reformasjonsåret 1537. Av de eksemplene som er gitt i meldingen, er Oslo domkirke og Røros kirker begge etterreformatoriske. Et av poengene med å skille ut de "store kirkene av nasjonal verdi" er å markere at disse verdifulle kirkene representerer en ekstra stor økonomisk belastning for eierne.

8.6.3. Istandsetting, vedlikehold og finansiering

Vedlikeholdssituasjonen for mange av våre mest verdifulle kirker er alarmerende. Kirkenes kulturminneverdier, enten den defineres som nasjonal, regional eller mer lokal, er ofte helt uavhengig av kommunens størrelse og inntektsmuligheter. Hvis ikke store nasjonale verdier skal gå tapt, er man helt avhengig av statlige midler i tillegg til de kommunale. Når det gjelder prioriteringen av statlige midler til istandsetting av nasjonale kulturhistoriske bygninger, er dette et nasjonalt kulturminneansvar. Kirken som trossamfunn kan ikke alene forvalte kulturminneinteressene, siden kulturminneinteressene gjelder langt mer enn det "trosspesifikke" og vern fra tid til annen nødvendigvis vil måtte brytes mot brukerhensynet. De statlige midlene må derfor fordeles i et samarbeid mellom antikvariske og kirkelige myndigheter.

8.6.5. Vernehensyn og bruksbehov

Endret liturgi og bruk av kirkebygningene medfører naturlig ønsker og krav om endring av kirkerommene. Dette kommer i en del tilfeller i konflikt med verneinteressene både lokalt og sentralt, men det er viktig å ikke definere all uenighet som konflikt. Når det gjelder kulturminner av nasjonal verdi er det viktig at de ulike interessene veies opp mot hverandre. Antall virkelige konfliktsaker varierer imidlertid mye geografisk.

En del steder må man innse at moderne menighetsarbeide egentlig krever en helt ny type bygg enn de tradisjonelle kirkene. Den tradisjonelle kirken vil selv ikke i ombygd tilstand oppfylle de kravene man naturlig bør kunne stille til et moderne menighetssenter med kirkerom og andre ønskede fasiliteter. I slike tilfeller bør man av samfunnsmessige hensyn vurdere å bygge nye hensiktsmessige bygg og samtidig bevare den gamle kirken med sine kvaliteter og verdier.

8.7. Utvalgets standpunkt

Generelt

* Fremtidige finansieringsordninger må være uavhengig av den fremtidige relasjon mellom staten og Den norske kirke.

Riksantikvarens kommentar:

De kirkelige kulturminner er felles nasjonale kulturskatter uansett hvilket forhold man har til Den norske kirke eller relasjonen mellom stat og kirke. Det er derfor viktig at det tas høyde for at vern og finansiering av vedlikehold er uavhengig av relasjonen.

* Finansieringsordningene som etableres for kirkebygg må også gjelde fredede og verneverdige bygg for andre tros- og livssynssamfunn.

Riksantikvarens kommentar:

Det er få om noen andre livssynssamfunn som i dag har fredede eller vernede bygninger. I den norske historie står statskirkens bygg i en særstilling fordi staten religiøst sett lenge var homogen, fordi bygningen aldersmessig spenner over en så lang periode og fordi kirkebyggene finnes i alle kommuner over hele landet. Kirkene var og er fremdeles sentrale offentlige bygg.

Forvaltningen av kulturminnene har enda ikke tatt høyde for at Norge er blitt et langt mer pluralistisk samfunn der ikke bare den lutherske kirke, men også andre trossamfunn har sin egen historie og der disse bygningene er sentrale sakrale monumenter, deler av bylandskapet osv. Utvalgets grunnleggende anliggende er derfor riktig, men dette må også få følger for prioriteringen i kulturminnevernet.

Nøktern vurdering

* Det anbefales at det foretas en nøktern og kritisk gjennomgang av hvilke kirker som skal vernes og ivaretas av det offentlige, hvilke kirker Den norske kirke skal ivareta til ordinært bruk og når det er behov for en kombinasjon av de ulike interessene.

Riksantikvarens kommentar:

Svært mange av de norske kirker er den eldste eller blant de eldste bygninger på stedet, i tillegg til at de lenge var stedets eneste offentlige bygning. Kirkebygningene hadde og har ofte arkitektoniske pretensjoner og ble bygget på sentrale eller fremskutte steder i bygda og landskapet. Skal man ta vare på norsk bygnings- og stedshistorie, vil kirkene alltid stå sentralt. Det beste vernet er fortsatt bruk, men utvalget peker indirekte på spørsmålet om hva man gjør med de overtallige kirker. Dette antallet vil av mange grunner øke i årene fremover. På et punkt vil også en del menigheters krav og behov i forbindelse med kirkebygningene avvike så mye fra det de historiske bygningene kan tilby, at man må bygge ny kirker også for å verne den gamle. Denne problematikken er ikke godt nok behandlet i meldingen.

Eierskap

Riksantikvarens kommentar:

Etter dagens kirkelov er det sognet som eier sin egen kirke. En endring av dette forholdet kan bare finne sted ved at sognet gir bort eller selger kirken. Alternativt må staten ekspropriere den.

Det sentrale er at kirken som kulturminne blir forvaltet på en måte som sikrer kulturminneverdiene og publikums tilgjengelighet til de samme. Dette er etter vår erfaring best ivarettatt av et lokalt eierskap. Dette handler om økonomi, kompetanse og det emosjonelle mer enn det faktiske eierskapet. Vi tror ikke at løsningen vil være et statlig eierskap for "overtallige" kirker. Men det er viktig at økonomien sikres, og i den grad verdiene er av nasjonal interesse, er det naturlig at staten bidrar til dette.

Særskilt tilskuddsordning

Riksantikvarens kommentar:

Den svenske kirkeantikvariske tilskuddsordningen bør kunne være modell også i norsk sammenheng. Ordningen har bidratt til et langt større lokalt engasjement og interesse for de kirkelige kulturskattene, samtidig som gjennomføringen har brakt eierne, brukerne og den antikvariske faglige ekspertisen i en fruktbar dialog.

Det er imidlertid viktig at man opprettholder balansen mellom de kirkelige og antikvariske ansvarsområder. I enkelte tilfeller vil det være umistelige kulturskatter det er snakk om, og da er det viktig å tenke nasjonalt, langsiktig og overordnet. Det vil da ikke være riktig at kirkelige myndigheter alene tar avgjørelsen.

Kulturminnefaglig kompetansesenter

Riksantikvarens kommentar:

Den kulturminnefaglige kompetansen innen kirken må heves betydelig hvis kirken skal kunne overta mer av forvaltningen av egne kulturminner. Vi tror en satsning på dette vil være strategisk riktig. Det kulturminnefaglig miljøet som har kompetanse på kirker, er i dag imidlertid lite og sårbart. Det er viktig at et "kompetansesenter" omfatter hele det kirkelige kulturminnespekteret, slik at det i tillegg til kirkebygninger og fast kirkekunst også sikrer vern av tekstiler, kirkelig brukskunst og annet løst inventar. Tekstiler, kirkebrukskunst og løst inventar har i dag et meget dårlig og til dels tilfeldig vern.

Hensynet til bruksbehov

Riksantikvarens kommentar:

Hensynet til bruksbehov er viktig, men i en del tilfeller må samfunnet velge mellom bruksbehov og vern. I noen tilfeller vil verneinteressene sette en sterkere begrensning enn det som oppleves som rimelig i forhold til bruken. Da må samfunnet ha ordninger som både sikrer vern og tilfredsstiller menighetenes behov. Dette kan bety at enkelte kirker må tas ut av bruk for at ikke umistelige kulturskatter skal gå tapt. Riksantikvaren tror ikke at et mindre restriktivt vern, i retning av det som er i Danmark, er løsningen. Et offentlig vern gjennom fredning vil også gjøre det lettere å forsvare offentlige tilskudd til kirkene. Vi tror imidlertid at en kompetanseheving innen kirken lettere vil kunne gi en bedre avveining mellom vern og endret bruk.

Etter dagens rundskriv T-3/2000 trekkes Riksantikvaren inn som rådgiver i ulike saker som kan berøre antikvariske interesser, eksempelvis ombygging og utvidelse av kirkebygget. Ved eventuell skille mellom stat og kirke vil ansvaret etter rundskrivet opphøre. Som konsekvens vil langt flere kirker måtte fredes.

Vennlig hilsen

Nils Marstein
riksantivar

Anne-Judith Munthe-Kaas